

หมู่บ้านฟ้ามุ่ย

นายสันติ วัฒนฐานะ และนายอดิพงษ์ กิรติกรกุล

ฟ้ามุ่ยที่ชาวบ้านปลูกในหมู่บ้านกำลังออกดอกสวยงาม

หลังจากที่ชุมชนบึงปงไคร้ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมปล่อยต้นแม่พันธุ์ฟ้ามุ่ยที่พร้อมออกดอกจำนวน 76 ต้น ในเดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2551 ในป่าธรรมชาติไปแล้วนั้น ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2552 องค์การสวนพฤกษศาสตร์ร่วมกับ ผศ.อุดม นวพานิชย์ อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้จัดกิจกรรมเพิ่มเติม เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงกล้วยไม้เชิงอนุรักษ์ โดยสอนชาวบ้านให้เรียนรู้เทคนิคการเพาะเมล็ดกล้วยไม้ในสภาพปลอดเชื้อ ซึ่งชาวบ้านได้ทดลองปฏิบัติจริง ทั้งการเตรียมอาหารเพาะเลี้ยง การเพาะเมล็ด และการย้ายต้นกล้ากล้วยไม้ในตู้เพาะเลี้ยงในสภาพปลอดเชื้อ ซึ่งสร้างความประทับใจให้กับกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาอบรมในครั้งนั้นเป็นอย่างยิ่ง

เป็นเรื่องที่คาดไม่ถึงว่าชาวบ้านกลุ่มนี้จะมีความมุ่งมั่นในการเพาะเลี้ยงฟ้ามุ่ย ซึ่งเป็นกล้วยไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกันอย่างจริงจัง นำโดย คุณศิริณัฐ หลวงหล้า หรือพ่อนัย ประธานกลุ่ม ที่เป็นแกนนำไปขอความอนุเคราะห์ให้สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ช่วยถ่ายทอดเทคนิคในการเพาะเลี้ยง โดยใช้ตู้เพาะเลี้ยงที่อาจารย์อุดม จัดหามาให้ยืม ซึ่งในระยะแรกเจ้าหน้าที่สวนพฤกษศาสตร์ คือ คุณบังอร โจมจิน และคุณกนกวรรณ คำหล้า เป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ชาวบ้าน และทดลองให้ชาวบ้านทำความเข้าใจกับอุปกรณ์เพาะเลี้ยง เป็นที่ประจักษ์ว่า ชาวบ้านสามารถย้ายเนื้อเยื่อกล้วยไม้ในสภาพปลอดเชื้อได้ดี อีกทั้งยังช่วยกันสร้างห้องพักขวดเพาะเลี้ยง ซึ่งเป็นเพียงห้องเก็บของที่ถูกรักษา

คัดแปลงมาก็ใช้ได้เช่นกัน แน่ใจว่าขวดกล้วยไม้ดังกล่าวที่ปักในหิ้งนั้น จะมีการติดเชื้อบ้าง แต่ก็อยู่ในสัดส่วนที่ยอมรับได้

เจ้าหน้าที่สวนพฤกษศาสตร์กำลังถ่ายถอดการเพาะเลี้ยงกล้วยไม้ให้ชาวบ้านหมู่บ้านปงไคร้ และตรวจงานให้ห้องพักขวดเพาะเลี้ยง

ส่วนทางองค์การสวนพฤกษศาสตร์ก็ได้รับงบประมาณให้ดำเนินการโครงการอนุรักษ์ฟ้ามุ่ยแบบบูรณาการ ประกอบไปด้วยการศึกษาวิจัยทางด้านนิเวศวิทยาและชีววิทยา เพื่อให้เข้าใจการดำรงชีวิตของฟ้ามุ่ยในสภาพธรรมชาติ พร้อมทั้งศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของฟ้ามุ่ย และยังศึกษาผลของสารอาหารและสารเร่งการเจริญเติบโตของต้นกล้าฟ้ามุ่ย นอกจากนี้ยังทำการศึกษาอัตราการรอดหลังปล่อยฟ้ามุ่ยในสภาพกึ่งธรรมชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและผลักดันให้เป็นหมู่บ้านฟ้ามุ่ย รองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอนาคต เป้าหมายของโครงการศึกษาวิจัยชุดนี้ คือ การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยการสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งมีหมู่บ้านปงไคร้ เป็นพื้นที่นำร่องหมู่บ้านฟ้ามุ่ย

กิจกรรมการทดลองนำต้นกล้าฟ้ามุ่ยที่ได้จากการเพาะเมล็ด ไปติดบนต้นไม้ในหมู่บ้าน 5 ชนิด ได้แก่ มะม่วง มะขาม เือด ขนุน และไทร ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2553 จำนวน 260 ต้น พบว่าอัตราการรอดตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2553 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2554 ค่อนข้างสูง คือ 98.48% เมื่อเปรียบเทียบอัตราการรอดของฟ้ามุ่ยบนต้นไม้แต่ละชนิดพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งให้เห็นว่าการติดบนต้นไม้ในหมู่บ้านปงไคร้ ซึ่งเป็นพื้นที่ๆ อยู่ใกล้กับแหล่งที่อยู่อาศัยของฟ้ามุ่ยตามธรรมชาติได้ผลดี เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญของฟ้ามุ่ย

นอกจากนี้ยังทำการติดตามอัตราการรอดของต้นกล้าฟ้ามุ่ย ที่นำไปปล่อยในป่าดิบเขา บนต้นก่อแป้น ก่อเดือย แข็งกวาง เหมือดตบ เหมือดคน แคทราย เกิดเขาควาย บริเวณศูนย์รวมพรรณไม้ที่สูงของสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พบว่าเมื่อนำไปติดบนต้นไม้ดังกล่าวตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2553 ถึง มีนาคม 2554 มีอัตราการรอดเฉลี่ย 87.62% โดยฟ้ามุ่ยบนต้นเหมือดคน เหมือดตบ และเกิดเขาควาย มีอัตราการรอดสูงสุดคือ 100%

ต้นกล้าฟ้ามุ่ยที่ติดตามต้นไม้ในหมู่บ้าน

นับตั้งแต่วันที่ชุมชนบ้านปงไคร้ ร่วมมือกับองค์การสวนพฤกษศาสตร์ ในการปลักต้นไม้ให้หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านฟ้ามุ่ย องค์การสวนพฤกษศาสตร์ได้นำต้นกล้าฟ้ามุ่ยที่ได้จากการเพาะเมล็ด จำนวนทั้งสิ้น 2,374 ต้นเพื่อแจกจ่ายให้ชาวบ้านนำไปติดตามต้นไม้ หรือปลูกลงในกระเช้าแขวนภายในหมู่บ้าน โดยมีนักวิชาการคอยติดตามและให้คำแนะนำในการปลูกลง มีบ้างที่บางรายที่ไม่มีเวลาในการดูแล จึงทำให้ตายไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีอัตราการรอดสูง และพบว่าต้นไม้ที่แจกไปให้ชาวบ้านปลูกลงนั้น บางต้นออกดอกในปีต่อมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ต้นที่ปรับสภาพมาแล้ว 1 ปี เมื่อนำไปปลูกลงในหมู่บ้านเพียงปีเดียว ก็มีการออกดอกแล้ว แม้ว่าจะนำไปติดบนต้นไม้กลางแจ้งก็ออกดอกได้เหมือนกัน

ต้นฟ้ามุ่ยที่ชาวบ้านได้จากสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ มีการเจริญเติบโตได้ดีในหมู่บ้าน

อีกกิจกรรมหนึ่งที่จะทำให้หมู่บ้านนี้มีฟ้ามุ่ยเป็นสัญลักษณ์ คือ การส่งเสริมให้มีการปลูกลงต้นฟ้ามุ่ยที่ได้จากการเพาะเมล็ดกันอย่างแพร่หลาย องค์การสวนพฤกษศาสตร์จึงได้นำต้นกล้าฟ้ามุ่ยที่พร้อมออกขวด ไปแจกจ่ายให้ชาวบ้านผู้ที่มีความพร้อมในการปลูกลงคนละ 1,000 ต้น โดยทำการส่งเสริมนำร่องไปแล้วจำนวน 5 โรงเรียน ผลการปลูกลงผ่านไปประมาณ 6 เดือน พบว่ามีอัตราการรอดสูงเช่นกัน

ส่วนการตายนั้นมีสาเหตุมาจากติดโรคที่เกิดจากเชื้อราและถูกแมลงในกลุ่มเพลี้ยทำลาย ซึ่งเป็นปกติของการปลูกลงต้นไม้ชนิดเดียวกันจำนวนมากในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่ย่อมจะมีโรคและแมลงเข้ามาทำลาย แต่ก็ทำให้ชาวบ้านเรียนรู้การปลูกลงด้วยตนเอง

สรุปได้ว่าในหมู่บ้านปงไคร้แห่งนี้ มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ฟ้ามุ่ยที่หลากหลาย ได้แก่ การปล่อยต้นแม่พันธุ์ฟ้ามุ่ย เพื่อฟื้นฟูประชากรธรรมชาติ การเพาะขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดในสภาพปลอดเชื้อ การปลูกลงต้นกล้าในโรงเรียน นอกจากนี้กลุ่มชาวบ้านยังได้มีโอกาสไปร่วมงานนิทรรศการ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของกลุ่ม รวมถึงมีกลุ่มนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่เข้ามาดูงาน อีกทั้งยังเสริมสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มชาวบ้าน

โดยการนำต้นกล้วยไม้บางส่วนไปจำหน่าย นับเป็นการก้าวเดินไปสู่การเป็นหมู่บ้านฟ้ามุ่ย ที่มี การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม

แต่ทว่าการทำงานด้านการอนุรักษ์นั้น กว่าที่จะถึงจุดมุ่งหมาย และกว่าจะยั่งยืน ยังต้องเจออุปสรรคต่างๆ อีกนานัปการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากกล้วยไม้ฟ้ามุ่ย ซึ่งเป็นพืชที่มี อัตราการเจริญเติบโตที่ช้า ในการออกดอก ต้องใช้ระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 3 ปี เป็นปัจจัย หนึ่งที่บั่นทอนความพยายามของชาวบ้าน

ดังนั้นหากไม่ได้รับความร่วมมืออย่าง จริงจังกิจกรรมนี้คงไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ ณ วันนี้ ภายใต้อำนาจของพ่อน้อย ชาวบ้าน กลุ่มนี้แม้จะเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ แต่ใจไม่เล็ก เหมือนขนาดของกลุ่ม เกือบทุกครั้งที่พ่อน้อย ถูกถามว่า โครงการนี้จะไปรอดไหม พ่อน้อย จะตอบว่า “ผมสู้ไม่ถอยอยู่แล้วครับ”

นักศึกษาด้านพืชสวน จากสวนพฤกษศาสตร์คิว ประเทศอังกฤษ เยี่ยม พ่อน้อย และสนับสนุนกล้วยไม้ขวดที่ชาวบ้านผลิตกันในหมู่บ้าน